AAR BAGES

Amics de l'Art Romànic del Bages

Butlletí núm. 61 - FEBRER de 1990

Santa Maria de Ferrans al municipi de Balsareny
(Fotografia: I. Rubinart)

- **Solsonès romànic**
- **Peces bagenques d'època gòtica emigrades: pintura del convent de Predicadors de Manresa**
- **El català llengua mil.lenària**

EDITORIAL

Quan aquest butlletí serà a les vostres mans ja s'haurà celebrat l'Assemblea General de Socis.

En l'apartat 5è. figurava l'elecció de nou president.

Darrerament, i en diferents actes celebrats per l'entitat ja es va informar del relleu de la presidència ; greus motius de salut m'impedeixen continuar al davant de l'entitat. És per a mi molt important, com un dels fundadors de l'entitat, ara que acompleix deu anys de vida, que doneu suport a un equip renovat de junta, que donarà un nou enfocament a l'entitat.

I finalment voldria deixar constància de tota la meva estima a vosaltres, socis i amics, que amb la vostra col.laboració heu donat un bon exemple de cultura a la nostra ciutat.

Jaume Pons i Agulló

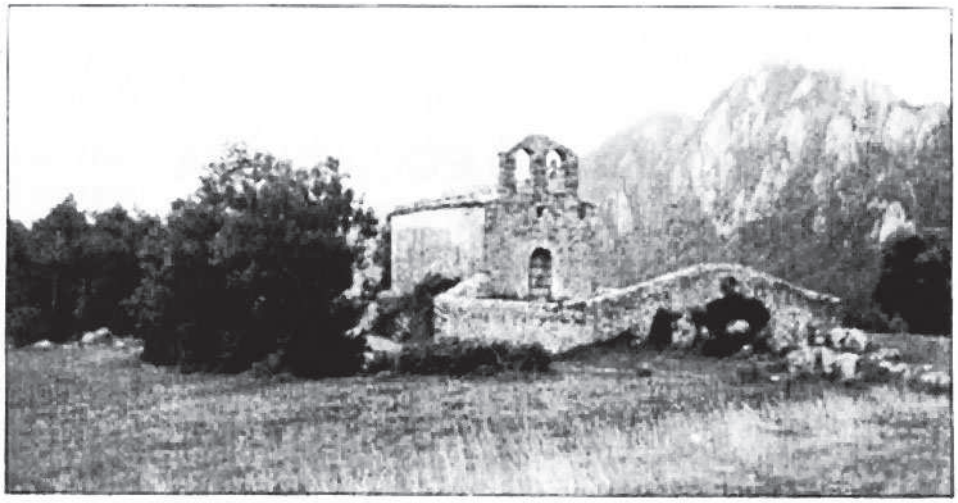

SOLSONÈS ROMÀNIC

Aquesta comarca, sobretot la seva part nord (la Vall de Lord), és un veritable desvessall d'art romànic i de grans paisatges. Anar-hi pel romànic és viure les immensitats dels seus serrats. Anar-hi per les muntanyes és viure la intimitat del seu art romànic. De fet les dues coses no es poden separar.

Oh Solsonès de tanta ermita,
temple romànic de claror;
la volta blava l'art imita
i et fa una volta de canó.

O Solsonès de roca aspriva
i de senderes sempre amunt;
un tall de lluna l'art captiva
i et fa una arcada de mig puntç

Oh Solsonès de verda prada,
de pins i roques colossals;
amb un bell art la serralada
t'alça cloquers amb els cimals.

Oh Solsonès d'un verd sens mida,
quant d'art que tens i quanta vida!

Solsonès, agost del 1988

Josep Colet i Giralt

INFORMACIÓ ECONÒMICA DE L'EXERCICI DE 1989

COBRAMENTS

Quotes socis		388.500
Subvencions i aportacions		200.000
Ajuntament de Manresa		
Activitats culturals		749.850
Inscripcions excursions	400.800	
Curset 88 - Col.laboracions	25.000	
Curset 89 - Inscripcions	118.000	
Col.laboracions	45.200	
Inscripcions sortida a Vic	160.850	
Activitats cíviques		304.663
Inscripcions Sopar del soci	216.500	
Fira de Nadal	60.000	
Col.lecta Missa del Gall - Càritas	5.525	
Recull Missa del Gall - Foc de Camp	10.598	
Recaptat sortida a Castellar	12.040	
Altres cobraments		98.245
Guany net Loteria de Nadal 89	48.400	
Col.laboració Caixa Manresa - Loteria	5.000	
Dovella - Participació Secretaria	36.000	
Venda tapes Butlletins i llibres	7.550	
Interessos i Comissions recuperades	1.295	
TOTAL COBRAMENTS EXERCICI 1989		1.741.258
Dèficit de l'exercici		10.405
T O T A L		1.751.663

PAGAMENTS

Cost Secretaria		62.799
Materia d'oficina	5.536	
Fotocòpies i sobres	43.819	
Correu i ports	13.444	
Publicacions		210.322
Butlletí de l'Entitat		
Arxiu i Biblioteca		44.150
Llibres i Revistes	33.290	
Fotocòpies i Papereria	3.000	
Material fotogràfic	7.860	
Activitats culturals		840.834
Conferències i Exposicions	50.985	
Excursions i visites Museus	370.795	
Curset - La Mare de Déu al Món Medieval	232.779	
Sortida Curset	142.080	
Montatge Exposició Romànic del Bages	44.195	
Activitats cíviques		393.508
Fira de Nadal any 1988 - Reste	59.930	
Sortides de treball	22.080	
Sopar del Soci	235.970	
Fira de Nadal any 1989 - a compte	39.428	
Missa del Gall	36.100	
Altres pagaments		200.050
Compra mobiliari	10.000	
Estoc per compra de llibres Romànic	10.575	
Lloguers i manteniment secretaries	155,465	
Despeses gestió Entitat	5.015	
Devolucions quotes	15.300	
Comissions i interessos bancaris	3.695	
TOTAL PAGAMENTS EXERCICI 1989		1.751.663

PECES BAGENQUES D'ÈPOCA GÒTICA EMIGRADES (3)

Pintura del convent de Predicadors, de Manresa

Al Museu Episcopal de Vic es guarda una pintura sobre fusta, procedent de l'església de Sant Pere Màrtir, del convent de Predicadors, de Manresa. És una obra ben documentada, ja que Serret i Arbós va publicar el contracte, del 1395, pel qual el mercader manresà Bernat Gamisans convenia amb el pintor Pere Serra la confecció del retaule que el primer volia fer fer per a la seva capella de la referida església (+).

Aquest retaule, el preu del qual s'establia en cent lliures, havia de constar d'un bancal o predel.la amb cinc quadres o "històries", quatre de les quals havien de ser relatives a sant Bartomeu i la del mig, la cinquena, una representació de la Crucifixió; al damunt, al centre, hi havia d'haver les figures dels titulars: sant Bartomeu i sant Bernat; sobre d'ells, en una altra taula, Crist assegut en un tron, enmig de Maria i sant Joan, a més de dos àngels, que havien de dur els estris de la Passió; als costats d'aquestes peces centrals hi havia d'haver a cada banda tres històries sobremuntades: a l'esquerra, relatives a sant Bartomeu, i a la dreta, a sant Bernat. S'establia en el contracte que totes les imatges havien de ser convenientment pintades i els llocs buits o fons, daurats amb or de florí de Florència (el de les monedes del país no devia oferir tanta garantia).

De tot aquest retaule no n'ha quedat altra cosa que la pintura central, on hi ha representats els titulars, sant Bartomeu i sant Bernat.

L'obra és una bona mostra de l'art dels darrers temps de Pere Serra, l'autor del retaule de Sant Esperit, de la Seu, amb un bon colorit i una fina execució, però que resulta quelcom mancada, quant a la conjunció dels dos personatges en una mateixa taula: el sant Bernat és bastant més baix que el seu acompanyant, cosa que desequilibra la parella, amb un efecte un xic desagradable per a l'observador. No em sembla que aquesta diferència d'estatura fos feta intencionadament, responent a la vella tradició medieval de representar amb major tamany el personatge més important, perquè aquí havien de ser equiparables, tractant-se de cootitulars d'un mateix retaule.

X. Sitjes i Molins

(+) SARRET I ARBÓS, Joaquim: **Art i artistes manresans.** Butlletí del Centre Excursionista de la Comarca de Bages", 65. Manresa, 1914-1915, pp. 14-17.

ELCATALÀ LLENGUA MIL.LENÀRIA

Una llengua no té acta oficial de naixement si ha aparegut, com ara la catalana, després d'un procés evolutiu llarg en el decurs del qual ha anat trencant els lligams que la vinculaven a una altra llengua anterior. Així, el català es va formar a partir del llatí vulgar que els romans havien dut a la província Tarraconensis arran de la seva arribada a Empúries l'any 218 a.C. Actuant-hi les llengües del substrat pre-romà, d'una banda, i les pròpies tendències internes del llatí vulgar d'una altra, al llarg dels segles s'hi afegiren altres factors (invasions, influències laterals, etc.) que acabaren conformant una llengua nova, dotada de característiques pròpies i singulars. En un moment històric imprecís, no hi ha dubte que els llatinoparlants instal.lats a les terres catalanes ja no s'entenien amb els que, per exemple, vivien al nord d'Itàlia. I això va succeir, com a mínim, després de la fragmentació de l'Imperi Romà (segle V), formació política que garantia la unitat de la llengua com a mitjà de comunicació vàlid entre els seus súbdits.

Però aquest fenómen, aparentment tan senzill, quan el contemplem en detall es complica extraordinàriament. Des d'un punt de vista erudit, les polèmiques són nombroses. Per això, fins i tot un filòleg de prestigi innegable com el Dr. Antoni M. Badia i Margarit, en publicà un estudi sobre La formació de la llengua catalana (Abadia de Montserrat, 1981) va subtitular-lo Assaig d'interpretació històrica. Perquè tot el que fa referència als orígens d'un ens viu -i la llengua catalana ho és- roman subjecte a la discussió si no es disposa de la documentació suficient. Aquest és el gran problema del català primitiu, que ha rebut l'atenció especial del Dr. Joan Bastardas (del llatí al català o el català té més de mil anys o Quan es produí el pas del llatí al català?, "Revista de Catalunya").

Ara bé, tothom coincideix a acceptar que el català "parlat" és una llengua mil.lenària, per bé que les paraules i els mots catalans escadussers fixats en textos escrits comencen a aparèixer durant el segle IX. En aquest sentit, l'Acta de consagració de la Seu d'Urgell (redactada al segle IX) és considerada el primer "document" conservat en què s'hi troben noms propis catalans en el context d'una redacció llatina culta. Perquè és evident que els noms propis, tant els de les persones com els dels llocs, formaven part del registre col.loquial més generalitzat entre els pobladors dels comtats que llavors anaven configurant el que esdevindria Catalunya. Després seguirien els noms comuns que designaven estris de la vida quotidiana, conreus, objectes del comerç, usos de la vida col.lectiva, etc. A tall d'exemple, Paul Russell-Gebbett, a Mediaeval Catalan Linguistic Texts (Oxford, 1965), aplega 30 documents, datats entre els anys 839 i 1248, que ofereixen mots i frases catalanes cada vegada més freqüents.

En canvi, pel que fa a la llengua parlada, l'existència del català és fins i tot anterior: "no era pas llatí la llengua que parlaven els barcelonins o gironins durant l'ocupació sarraïna, ni era llatí la llengua col.loquial dels hispans exiliats a la Septimània, arran de la repressió musulmana contra els qui havien col.laborat en la fracassada expedició de Carlemany contra Saragossa l'any 778, o la llengua dels gironins que el 785 feren lliurament voluntari de llur regió a Carlemany o la dels habitants de les comarques de Cerdanya i Urgell que ho feren no gaire més tard. Una llengua romànica (el català) parlaven els barcelonins alliberats l'any 801, i aquesta llengua romànica

ja no deixarà mai d'ésser ella mateixa. Bé que oberta a influències i pressions externes, evolucionarà sobretot segons la pròpia dinàmica"(Joan Bastardas).

I l'evolució natural d'una llengua que comença pels canvis orals, pot seguir-se fins a la fixació "culta" d'aquella llengua en la forma que anomenem literatura. El català, llengua mil.lenària, va tenir una etapa pre-literària que podem cloure amb les Homilies d'Organyà (text. núm. 3), a la fi del segle XII. Però si situem en Ramon Llull (1232-1316) i en la primera de les "cròniques nacionals", el Libre dels Feyts del rei Jaume I (acabada el 1274), la configuració definitiva d'una llengua catalana "literària, apta per al tractament de tota mena de temes i de continguts, aleshores l'existència de textos com la versió catalana del Liber Iudicioorum (text núm. 4), el Capbreu de Castellbisbal (text núm. 2) o l'Acta de capitulació del castell de Llorenç (text núm. 1), documents excepcionalment valuosos per a la història de Catalunya que van ser escrits durant el segle XII i a començament del XIII, ens confirmarà amb tota seguretat que el català és certament una llengua mil.lenària". Fins i tot s'hi poden esbrinar els trets diferencials d'uns dialectes que encara avui dia identifiquen les diverses contrades de les terres catalanes!

Talment com ho afirma l'il.lustre Joan Coromines: "El canvi del llatí en català va ésser lent i gradual, gairebé imperceptible. Cap generació ni tingué la sensació de parlar una llengua nova, diferent de la dels pares dels seus components. És doncs impossible de dir en quin moment comença la història de la llengua catalana; els canvis més radicals degueren produir-se en els segles VII i VIII; però aquest problema es troba enfosquit perquè els documents s'escrivien en un llatí artificiós, que no corresponia gens al llenguatge viu coetani. Tanmateix els escrivents sovint es distreuen i cauen en la llengua viva. Ja en el segle IX, i encara més en els X i XI, l'aparició de mots i àdhuc de frases enteres en català pur és tan freqüent al mig de textos en llatí, que és impossible de no adonar-se que el llenguatge parlat d'aquell temps havia d'ésser essencialment el mateix que el que coneixem per català".

Pere Balañà i Abadia

Entitat autònoma del Diari
Oficial i de Publicacions de la
Generalitat de Catalunya

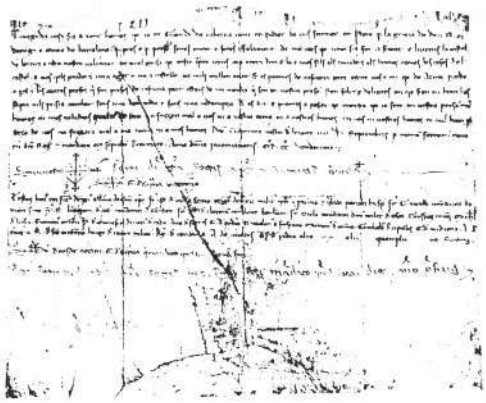

RENDICIÓ DEL CASTELL (1)
DE LLORENÇ (1211) *(text político-diplomàtic)*

L'ús del català escrit per part dels individus assenyala la implantació absoluta de la llengua abans de la floració literària de la segona meitat del segle XIII, representada sobretot per la figura de Ramon Llull. Així, Guerau de Cabrera, vescomte d'Àger, assetjat pel rei Pere el Catòlic al castell de Llorenç (dins l'actual terme municipal de Camarasa), va rendir-se l'any 1211 tot dient: «*Coneguda cosa sia a totz homes qe io en Guerad de Cabrera venc en poder de vos seinner en Pere per la gràcia de Deu rei d.Aragó e comte de Barcelona per pres e per presó senes mort e senes affolament de mon cors qe no.m sia fet a scient. E liure.us lo castel de Lorenz a tota vostra volontat*». El sobirà i el noble signen com a atorgants del document, que rep la confirmació de tota la cúria o consell reial, tant de Catalunya com d'Aragó. El català, per tant, era reconegut ja, fins i tot a nivell político-diplomàtic, fora dels territoris del Principat. La llengua d'aquesta acta de capitulació, considerada com el document català més antic de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, presenta tots els trets essencials de la llengua catalana actual.

CAPBREU (2)
DE CASTELLBISBAL (1189) (*text econòmic*)

Quan, l'any 1189, els camperols de Castellbisbal van haver de reconèixer les seves obligacions econòmiques envers el senyor de les terres, el bisbe de Barcelona, l'escrivà va redactar un document, el capbreu, en què només la primera part era escrita en llatí. Els impostos i tributs, pertanyents a l'àmbit col·loquial dels pagesos, foren consignats en català: «*De molino de Guisèn I sexter de blad, et de molino d'Avida las duas partz, e del mas de sa Cortada so quart de so que.n eiz, e de n'Arsèn d'Avida s'agrer de so que.n eiz ester sa caponada, e d'una ysla d'en Venrel Fossar lo quart e.l brassage, e del mas de s'Albareda la tersa part de la tascha de tota re que.n escha*». És clar que el llatí no podia satisfer les necessitats d'un registre lingüístic popular, farcit de termes econòmics i de noms propis de persones i de llocs que els habitants de les terres catalanes ja pronunciaven en català. La còpia d'aquest document, escrita uns 30-40 anys després que l'original, actualment perdut, també constitueix una de les escasses fonts de l'anomenat «català oriental», perquè fou escrit al comtat de Barcelona. Els productes del camp i les mesures que se'ls aplicava havien estat concebuts en una llengua neollatina: el català.

LES HOMILIES D'ORGANYÀ (3)
(fi del segle XII) (*text literari*)

El català va prendre consciència de la seva identitat com a llengua romànica en els cercles religiosos del segle IX, que recomanaven la predicació «*in rusticam romanam linguam*», és a dir, en la llengua vulgar que parlaven i entenien els fidels. Les *Homilies d'Organyà* són una col·lecció d'apunts per a quatre sermons sencers i un d'incomplet: «*Això dòna a nós exemple que nós devem sofrir nostres enemigs, e mostra que no devem redre mal per mal, que enantz devem aver paciència e humilitat*».

Foren descobertes a l'arxiu parroquial d'Organyà, l'any 1904, per Joaquim Miret i Sans. Malgrat el contingut essencialment religiós del text, les *Homilies d'Organyà* són considerades encara el monument més antic de la literatura catalana en prosa, entenent per «literatura» l'acte de la «creació literària» tot i que semblen, en bona part, traducció del provençal. Daten de la fi del segle XII, presenten un estil planer i directe, i responen a la necessitat de difondre els ensenyaments de l'evangeli entre una població sense la formació cultural indispensable per entendre el llatí del món eclesiàstic.

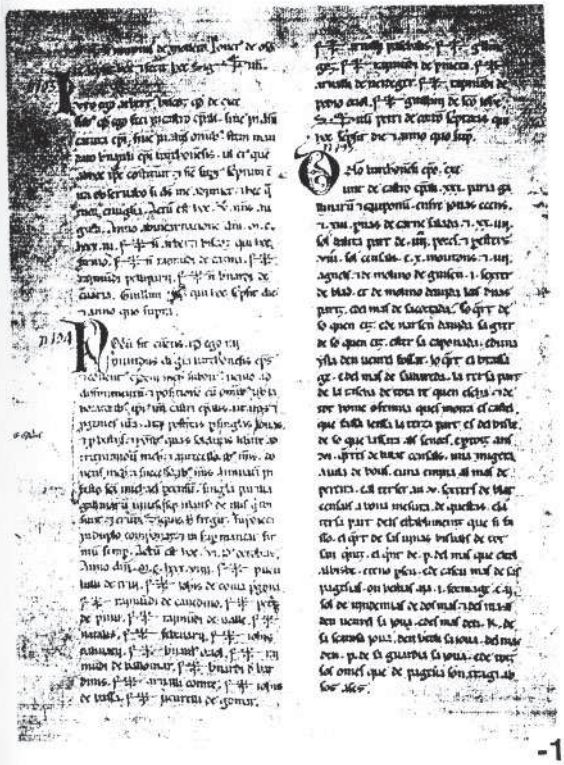

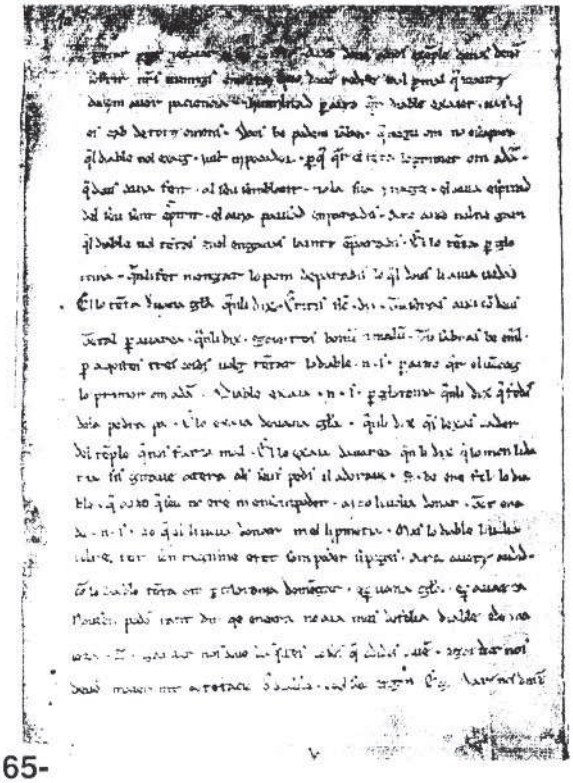

LLIBRE JUTGE (4)
traducció c. 1140, còpia c. 1180 *(text jurídic)*

La traducció catalana del *Liber Iudiciorum (Llibre Jutge)*, conservada en una còpia de cap al 1180, fou realitzada cap al 1140 per a l'ús dels tribunals de justícia de la cort del Comte de Barcelona. Al mateix temps naixia un registre «català» del llenguatge jurídic que, en forma culta, seria establert en llatí a la compilació dels *Usatges de Barcelona*, codi feudal iniciat pel comte Ramon Berenguer I el Vell entre 1058 i 1068, i continuat al segle XII; en tenim traduccions catalanes potser ja del segle XII mateix, i certament del segle XIII; la redacció definitiva data del 1412. El *Liber Iudiciorum* havia estat promulgat en temps del rei visigòtic Recesvint, vers l'any 655. Un fragment de la versió catalana diu així: «*La voluntat del defunt scrita de pos que fo mort enfre sis meses sie publicat. Volontat d'aqel o d'aqela qe testa en sa vida, de pos sa mort ans qe sis meses sien passats, sie publicada e manifestada e per escriptura dauant qualqe sacerdot o dauant tests*». És a dir, en català actual: «La voluntat del difunt escrita després que hagi mort sia publicada dintre de sis mesos. La voluntat d'aquell o d'aquella que testa durant la seva vida sigui publicada després de la seva mort abans que passin sis mesos i sigui fet per escriptura d'algun sacerdot o de testimonis». Al *Llibre Jutge*, s'hi poden trobar elements de l'actual Dret civil català.

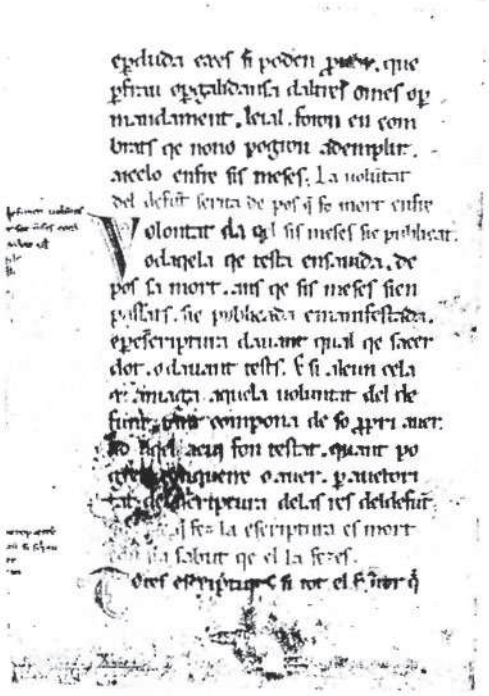

EXPOSICIÓ DE FOTOGRAFIES SOBRE EL ROMÀNIC DEL BAGES

originals d'IGNASI RUBINART

(Fotografia: I. Rubinart)

(Fotografia: R. Vigué)

El passat dia 17 de febrer, dins del marc de les festes de la llum d'enguany, vam celebrar la inauguració de l'exposició de fotografies sobre el ROMÀNIC DEL BAGES, originals d'Ignasi Rubinart. L'exposició va restar oberta al públic fins al dia 4 de març a la sala de la Casa de Cultura de la Caixa de Pensions.

L'acte inaugural, al qual van assistir un bon nombre de socis i amics, va ser presidit pel Sr. Marcel.lí Llobet, regidor de Cultura de l'Ajuntament de Manresa; també hi havia altres membres del consistori, del Consell Comarcal del Bages, de la Confraria de la Misteriosa Llum i representació de la "Caixa".

La presentació va anar a càrrec del Sr. Francesc Villegas, que va ressaltar la qualitat artística i documental de l'obra fotogràfica realitzada pel Sr. Rubinart, professional retirat de la fotografia i amb una gran vocació pel romànic i l'excursionisme, dues facetes que en el nostre país gairebé són inseparables.

Va destacar que aquesta és la primera de tot un conjunt d'activitats que es pensen dur a terme durant aquest any amb motiu del desè aniversari de la creació dels Amics de l'Art Romànic del Bages i que com sempre espera que seran ben acollides pels socis.

Rubinart va fer donació de l'exposició a l'Entitat per tal que pugui ser mostrada als diversos pobles del Bages que ho demanin, fet que contribuirà a construir un vincle d'unió entre Manresa i la comarca.

L'exposició ha tingut una gran acceptació i ha estat visitada per un nombrós públic i per grups d'escolars que l'han utilitzada com a eina de treball per estudiar el romànic de la comarca de Bages.

Carme Torras Bacardit

ACTIVITATS DE MARÇ 1990

Divendres dia 25

Excursió tot el dia per la comarca del Solsonès

Sortida: dos quarts de vuit del matí de la Plaça Infants
Cotxes particulars
Porteu esmorzar i dinar així com beguda

Visites previstes: Riner, Freixinet, Su, Ardèvol-Monestir de Sallés, Torà, Navès, Masies de Cal Tristany, La Sala de Linya i alguns dolmens i altres restes arqueològiques.

Edita: AMICS DE L'ART ROMÀNIC DEL BAGES
Local: Pujada del Castell 30 Telf. 873 16 06
Coordinació: Francesc Villegas i M. Carme Torras
Col.laboracions: Josep Colet, Xavier Sitjes, Pere Balarià i Carme Torras
Correcció: Pere Roca
Dipòsit Legal: B-35519-84
Imprimeix: Copisteria SARRIÓ

Correcció:
ÒMNIUM CULTURAL

Col.labora:
AJUNTAMENT DE MANRESA